

Měkkýši Hončovy hůrky u Příbora (Slezsko, Česká republika)

Molluscs of the Hončova Hůrka hill near Příbor (Silesia, Czech Republic)

JIŘÍ KUPKA¹ & LENKA KOTAROVÁ²

¹Institut environmentálního inženýrství, Hornicko-geologická fakulta, VŠB – Technická univerzita Ostrava, 17. listopadu 15/2172, CZ-70833 Ostrava-Poruba, e-mail: jiri.kupka@vsb.cz

²Psohlavců 414/8, CZ-72100 Ostrava-Svinov, e-mail: lenkakotarova@email.cz

KUPKA J. & KOTAROVÁ L., 2011: Měkkýši Hončovy hůrky u Příbora (Slezsko, Česká republika) [Molluscs of the Hončova Hůrka hill near Příbor (Silesia, Czech Republic)]. – Malacologica Bohemoslovaca, 10: 65–67. Online serial at <<http://mollusca.sav.sk>> 1-Nov-2011.

Hončova Hůrka hill in Skotnice near Příbor is important mineralogical locality. It is formed by rocks of the teschenite association. It was opened as relatively small picrite quarry with further enlargement due to gravel mining up to present status. Quarries in general possess wide range of habitats. Moreover, teschenite rock association with its high calcium content is favourable environment for land snails. Altogether, 27 land snail species were found in Hončova Hůrka hill, of which four are concerned as near threatened (*Ena montana*, *Vertigo pygmaea*, *Daudebardia rufa* and *Pupilla muscorum*). This site thus has a potential as local refugium for endangered species and deserves our attention.

Key words: rocks of the teschenite association, Czech Republic, Mollusca, *Ena montana*, *Vertigo pygmaea*, *Daudebardia rufa*, *Pupilla muscorum*

Úvod

První písemná zmínka o Hončově hůrce, která je od roku 2003 evidována jako významný krajinný prvek, pochází z roku 1859. Patrně již tehdy zde byl odkryt malý (sel-ský) lom na pikrit. Ten byl v letech 1966 a 1967 rozšířen za účelem těžby štěrku při budování komunikace Příbor – Mošnov – Ostrava. Po ukončení těžby začal spontánně zarůstat vegetací. Dnes je Hončova hůrka významnou mineralogickou lokalitou.

Území bývalého lomu se vyznačuje pestrou paletou různých typů stanovišť. Navíc je vegetace narušována činností hledačů minerálů či motorkářů, což tuto stanovištní heterogenitu ještě zvyšuje. Okolní krajina má zemědělský charakter, samotný lom je obklopen poli.

Ze studia literatury vyplývá, že na Hončově hůrce a v jejím bezprostředním okolí neprobíhal soustavný malakozoologický průzkum (v širším okolí, na Novojičínsku působil v minulosti např. J. Brabenec). Z lokálních karet uložených v depozitáři Slezského zemského muzea v Opavě se ukázalo, že v letech 1959 a 1986 zde byl proveden malakozoologický průzkum Sylvestrem Máchou. Výsledky těchto průzkumů publikovány nebyly.

Materiál a metodika

Suchozemští plži byli získáváni ručním sběrem, který je nezbytný pro nalezení dendrofilních druhů a nahých plžů. Průzkum prameništích malakocenóz byl doplňován promýváním substrátu v cedníku metodou mokrého výplavu (HORSÁK 2003). Sběry byly prováděny v letech 2009 a 2010.

Přehled všech nalezených měkkýšů je uveden v Tabulce 1. V Tabulce 2. je uveden přehled všech dosud zjištěných druhů měkkýšů Hončovy hůrky, resp. srovnání se sběry S. Máchy.

Použitý systém a nomenklatura je převzata z práce HORSÁK et al. (2010). Kategorie ohroženosti měkkýšů jsou podle BERANA et al. (2005) a JUŘÍČKOVÉ et al. (2008). Ekoelementy jsou uvedeny podle LOŽKA (1964) a LISICKÉHO (1991), areotyp podle LISICKÉHO (1991). Dokladový materiál je uložen ve sbírce Jiřího Kupky (Havířov-Prostřední Suchá).

Podle ekologických nároků členíme měkkýše do deseti ekoelementů, z nichž se na Hončově hůrce vyskytuje sedm. První skupina SILVICOLAE (SI) charakterizuje přísně lesní druhy, které se jen výjimečně vyskytují mimo les (např. nad horní hranicí lesa). Do druhé skupiny [SI(MS)] jsou zařazeny mezohygrofilní druhy, což jsou lesní druhy žijící také mimo les, druhy žijící na křovinných stanovištích (SIth) a skupina petrofilních lesních druhů (SIp). Třetí a čtvrtá skupina (silně hygrofilní – SIh a stepní druhy – ST) se na zkoumané lokalitě nevyskytují. Pátá skupina PRATICOLAE (PT) zahrnuje silvifóbní druhy žijící na otevřených stanovištích. Tato skupina zahrnuje také dva druhy, které se mohou okrajově vyskytnout v sadech nebo lesních sutích [PT(SI)]. Šestá skupina XERICOLAE (XC) jsou termofilní a xerotolerantní druhy. Sedmá skupina MESICOLAE (MS) charakterizuje druhy mezofilní, tj. druhy se středními nároky. Osmou skupinu HYGRICOLAE (HG) tvoří druhy vlhkomilné, nevázané přímo na mokřady. Devátá skupina, druhy s vysokými nároky na vlhkost (RIPICOLAE, RP), se na lokalitě stejně jako třetí a čtvrtá

skupina nevyskytuje. Desátou skupinu tvoří vodní druhy, obývající zarůstající bažiny nebo močály, které mohou mít periodický charakter – PALUDICOLAE (PD). Ty dále rozdělujeme do základních a několika přechodných skupin: RV-PDt jsou druhy žijící v tekoucích vodách a SG-PD(-t) je skupina stojatých a větších trvalých vod.

Popis území

Hončova hůrka představuje enklávu biotopově heterogenního stanoviště v zemědělské krajině obce Skotnice u Příbora. Na vrcholu kopce se nachází lom miskovitého tvaru s rozlohou přibližně 20 000 m². Převážná část plochy lomu je bez přítomnosti dřevin. Z hlediska geologického náleží území do těšínsko-hradišťského souvrství slezské jednotky, kde jsou odkryty vyvřeliny těšínitové asociace vystupující ve spodnokřídových horninách (ELIÁŠ 2000). Vulkanity těšínitové asociace, které jsou příznivé svým obsahem vápníku, jsou vesměs bezkřemenné, pyroxenické horniny, provázené kolísavým podílem olivínu, analcimu a živce s faciemi amfibolitickými, biotitickými a biotit amfibolitickými (MENČÍK 1983). Vegetace celého území je rozmanitá a odpovídá různým stanovištním podmínkám od podmáčených míst přes mezofilní biotopy až ke xerotermním biotopům s proměnlivými nároky vůči intenzitě slunečního záření. Ve stromovém patru jsou zastoupeny vrby

(*Salix* sp.), bříza bělokora (*Betula pendula*), olše lepkavá (*Alnus glutinosa*) a vtroušený javor mléč (*Acer platanoides*). Na silně zastíněných místech převládá ostružiník ježiník (*Rubus caesius*) (FILIPOVÁ 2009).

Výsledky a diskuze

Na Hončově hůrce bylo nalezeno 27 druhů měkkýšů (z celkem 306 determinovaných živých jedinců, viz Tabulka 1), z toho 24 suchozemských plžů, dva vodní plži (*Anisus leucostoma*, *Galba truncatula*) a jeden druh mlže (*Pisidium personatum*). Prázdné ulity nebyly započítávány.

Naprostá většina druhů (81 %) patří z hlediska ohroženosti do kategorie LC (málo dotčené). Z kategorie NT (téměř ohrožený) bylo nalezeno pět druhů plžů: *Anisus leucostoma*, *Ena montana*, *Vertigo pygmaea*, *Daudebardia rufa* a *Pupilla muscorum*.

Z hlediska ekologického členění je pro malakofaunu Hončovy hůrky charakteristická převaha mezofilních druhů (26 %), následují druhy lesní, které se však mohou vyskytovat také mimo les, v křovinách a na lesních skalách (22 %). Ostatní ekotypy jsou zastoupeny v menší míře.

Před první světovou válkou se na lokalitě začal těžit pikrit. Těžba nejspíš probíhala i v době malakozoologického průzkumu Sylvestra Máchy v roce 1959. V jeho výsledcích se objevuje 5 zjištěných druhů. Můžeme se pouze doha-

Tabulka 1. Přehled zjištěných druhů na lokalitě Hončova hůrka v letech 2009 a 2010, jejich zařazení do ekologických skupin (podle LOŽKA 1964 a LISICKÉHO 1991), areotyp dle LISICKÉHO (1991), kategorie ohroženosti měkkýšů jsou podle BERANA et al. (2005) a JUŘÍKOVÉ et al. (2008), počet nalezených měkkýšů na jednotlivých vzorkovacích plochách.

Table 1. List of land snail species found in the Hončova Hůrka hill in 2009 and 2010, their ecological classification (according to LOŽEK 1964 and LISICKÝ 1991), areotype (LISICKÝ 1991), conservation status according BERAN et al. (2005) and JUŘÍKOVÁ et al. (2008), and total abundance.

Ekologická skupina	Druh	Areotyp	Ohrožení	Σ (n)	
1	SI	<i>Ena montana</i> (Draparnaud, 1801)	středoevropský	NT	11
		<i>Cochlodina laminata</i> (Montagu, 1803)	evropský	LC	3
		<i>Daudebardia rufa</i> (Draparnaud, 1805)	středozápadoevropský	NT	1
2	SI(MS)	<i>Alinda biplicata</i> (Montagu, 1803)	moeticko-středoevropský	LC	6
		<i>Cepaea hortensis</i> (O.F. Müller, 1774)	západoevropský	LC	32
		<i>Discus rotundatus</i> (O.F. Müller, 1774)	středozápadoevropský	LC	13
		<i>Monachoides incarnatus</i> (O.F. Müller, 1774)	středoevropský	LC	73
		<i>Helix pomatia</i> Linnaeus, 1758	středojihovýchodoevropský	LC	14
	SIp	<i>Limax maximus</i> Linnaeus, 1758	mediteránní	LC	1
5	PT	<i>Deroceras agreste</i> (Linnaeus, 1758)	evropský	LC	2
		<i>Pupilla muscorum</i> (Linnaeus, 1758)	holarktický	NT	1
		<i>Vertigo pygmaea</i> (Draparnaud, 1801)	holarktický	NT	1
	PT(SI)	<i>Vallonia pulchella</i> (O.F. Müller, 1774)	holarktický	LC	1
		<i>Vallonia costata</i> (O.F. Müller, 1774)	holarktický	LC	7
6	XC	<i>Cochlicopa lubricella</i> (Rossmässler, 1835)	holarktický	LC	1
7	MS	<i>Arion distinctus</i> Mabille, 1868	západoevropský	LC	17
		<i>Arion lusitanicus</i> Mabille, 1868	středozápadoevropský	LC	4
		<i>Boettgerilla pallens</i> Simroth, 1912	kavkazský	LC	2
		<i>Oxychilus cellarius</i> (O.F. Müller, 1774)	středozápadoevropský	LC	2
		<i>Perpolita hammonis</i> (Ström, 1765)	palearktický	LC	2
		<i>Trochulus hispidus</i> (Linnaeus, 1758)	evropský	LC	1
		<i>Vitrina pellucida</i> (O.F. Müller, 1774)	palearktický	LC	18
8	HG	<i>Deroceras laeve</i> (O.F. Müller, 1774)	holarktický	LC	1
		<i>Semilimax semilimax</i> (J. Férussac, 1802)	alpsko-středoevropský	LC	20
10	PDt	<i>Anisus leucostoma</i> (Millet, 1813)	evropsko-záposibiřský	NT	58
	SG-PD(-t)	<i>Galba truncatula</i> (O.F. Müller, 1774)	holarktický	LC	12
	RV-PDt	<i>Pisidium personatum</i> Malm, 1855	eurosibiřský	LC	2

Tabulka 2. Přehled všech dosud zjištěných druhů měkkýšů na lokalitě Hončova hůrka (řazeno abecedně). Vysvětlivky: „+“ přítomnost druhu; „-“, nepřítomnost druhu; symboly /, //, /// trojčlenná stupnice četnosti používána Máchou (/ – nálezy ojedinělé, // – populace střední, /// – populace silné); čísla vyjadřují absolutní počet jedinců.

Table 2. List of all species found in the Hončova Hůrka hill (ranked alphabetically). Explanations: „+“ – presence of the species; „-“ – absence of the species; symbols /, //, /// represent three grades of abundance used by Mácha (/ – rare finds, // – medium-sized populations, /// – abundant populations); numbers mean absolute number of specimens.

Druh	Lgt.: Mácha, 1959	Lgt.: Mácha, 1986	Lgt.: Kotarová, 2009
<i>Ena montana</i>	–	–	11
<i>Cochlodina laminata</i>	–	–	3
<i>Daudebardia rufa</i>	–	–	1
<i>Alinda biplicata</i>	–	–	6
<i>Cepaea hortensis</i>	–	–	32
<i>Discus rotundatus</i>	–	–	13
<i>Monachoides incarnatus</i>	–	–	73
<i>Helix pomatia</i>	–	–	14
<i>Limax maximus</i>	–	–	1
<i>Deroceras agreste</i>	+	–	2
<i>Pupilla muscorum</i>	/	–	1
<i>Vertigo pygmaea</i>	–	/	1
<i>Vallonia pulchella</i>	//	///	1
<i>Vallonia costata</i>	–	//	7
<i>Cochlicopa lubricella</i>	–	–	1
<i>Arion distinctus</i>	–	–	17
<i>Arion lusitanicus</i>	–	–	4
<i>Boettgerilla pallens</i>	–	–	2
<i>Cochlicopa lubrica</i>	//	–	–
<i>Oxychilus cellarius</i>	–	–	2
<i>Perpolita hammonis</i>	–	–	2
<i>Punctum pygmaeum</i>	–	//	–
<i>Plicuteria lubomirskii</i>	–	/	–
<i>Trochulus hispidus</i>	–	–	1
<i>Vitrea contracta</i>	/	–	–
<i>Vitrina pellucida</i>	–	/	18
<i>Deroceras laeve</i>	–	–	1
<i>Semilimax semilimax</i>	–	–	20
<i>Anisus leucostoma</i>	–	–	58
<i>Galba truncatula</i>	–	–	12
<i>Pisidium personatum</i>	–	–	2

dovat, do jaké míry byla lokalita těžbou pozmeněna a zda v ní v té době bylo dostatek vhodných biotopů pro život měkkýšů, anebo se jednalo pouze o orientační průzkum. Podobně při průzkumu S. Máchy v roce 1986, kdy byla těžba již 20 let ukončena. Je ale také možné, že kolonizace území lomu měkkýši probíhala vzhledem k jeho umístění (ostrov v krajině) velmi pomalu.

Závěr

Bývalý lom na Hončově hůrce je zajímavou ukázkou enklávy biotopově velmi rozrůzněného stanoviště v typicky zemědělské krajině, obklopené poli a loukami. Tím, že se geologicky výrazně liší od svého okolí, představuje refugium zajímavých druhů plžů, kteří v průběhu posledních padesáti let dané území kolonizovali.

Území tohoto charakteru mají obecně v krajině velký význam, neboť zvyšují heterogenitu krajiny a přispívají k zvyšování lokální biodiverzity.

Literatura

BERAN L., JUŘIČKOVÁ L. & HORSÁK M., 2005: Mollusca (měkkýši). 67–69. – In: Červený seznam ohrožených druhů České

republiky. Bezobratlí. List of threatened species in the Czech Republic. Invertebrates, FARKAČ J., KRÁL D. et ŠKORPIK M. (eds) Agentura ochrany přírody a krajiny ČR.

ELIÁŠ M. (ed.), 2000: Kamenná krása Novojičínska. – Okresní úřad Nový Jičín, Nový Jičín, 31 pp.

FILIPOVÁ L., 2009: Biologické hodnocení Hončova hůrka. – Ms., nepubl., 17 pp. (depon. in Obecní úřad Skotnice)

HORSÁK M., 2003: How to sample mollusc communities in mires easily. – *Malacologica Bohemoslovaca*, 2: 11–14.

HORSÁK M., JUŘIČKOVÁ L., BERAN L., ČEJKA T. & DVOŘÁK L., 2010: Komentovaný seznam měkkýšů zjištěných ve volné přírodě České a Slovenské republiky. – *Malacologica Bohemoslovaca*, Suppl. 1: 1–37. Online serial at <<http://mollusca.sav.sk>> 10-November-2010.

JUŘIČKOVÁ L., HORSÁK M., BERAN L. & DVOŘÁK L., 2008: Checklist of the molluscs (Mollusca) of the Czech Republic. – <http://www.mollusca.sav.sk/malacology/checklist.htm>, last update 26-August-2008.

LISICKÝ M.J., 1991: *Mollusca Slovenska*. – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied Bratislava, 340 pp.

LOŽEK V., 1964: *Quartärmollusken der Tschechoslowakei*. – Československá akademie věd, Praha, 374 pp.

MENCÍK E. (ed.), 1983: *Geologie Moravskoslezských Beskyd a Podbeskydské pahorkatiny*. – Academia, Praha, 304 pp.